

A NÉMET NEMZETISÉGI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG, MINT A VIDÉKI TÉRSÉGEK FENNTARTHATÓSÁGÁNAK ESZKÖZE

¹Szeidl Klaudia✉ – ²Aubert Antal

¹Adjunktus, Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem, Nemzetközi Gazdálkodás Kar; szeidl.klaudia@uni-bge.hu;
ORCID: 0000-0002-5581-3645

²Professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar; antal@aubert.hu;
ORCID: 0000-0002-3814-8452

DOI: 10.15170/terinno.2025.18.02-03.05

Absztrakt: A tanulmány célja a baranyai sváb falvak etnikai arculatának, mint a falusi turizmus megkülönböztető és fenntartható erőforrásának vizsgálata. A kutatás középpontjában a német nemzetiségi kulturális örökség turisztikai hasznosításának lehetőségei, valamint a helyi közösségek identitásmegőrző és gazdasági stratégiái állnak. A szerzők kvalitatív és kvantitatív módszertant alkalmaztak: terepi megfigyelések, félig strukturált interjúk, esettanulmányok, statisztikai elemzések és szakirodalmi áttekintés révén tárták fel a sváb örökség turisztikai potenciálját. A vizsgálat rávilágít arra, hogy az etnikai arculatok – épített örökség, gasztronómia, rendezvények, mesterségek – nemcsak kulturális értéket képviselnek, hanem hozzájárulhatnak a demográfiai és gazdasági kihívásokkal küzdő térségek megújulásához is. A tanulmány fejlesztési javaslatokat is megfogalmaz a nemzetiségi turizmus hosszú távú fenntarthatósága érdekében.

Kulcsszavak: etnikai arculatok, falusi turizmus, német nemzetiség, vidéki térségek fenntarthatósága

THE CULTURAL HERITAGE OF THE ETHNIC GERMAN COMMUNITY AS A TOOL FOR RURAL SUSTAINABILITY

Abstract: The study explores how the ethnic identity of Swabian villages in Baranya County can serve as a distinctive and sustainable resource for rural tourism. The research focuses on the tourism potential of German minority cultural heritage and the identity-preserving and economic strategies of local communities. A mixed-methods approach was applied, including field observations, semi-structured interviews, case studies, statistical analysis, and literature review. The findings highlight that ethnic features—such as built heritage, gastronomy, festivals, and traditional crafts—represent not only cultural value but also contribute to the renewal of rural areas facing demographic and economic challenges. The study also formulates development recommendations to ensure the long-term sustainability of minority tourism.

Keywords: *ethnic identities, rural tourism, German ethnicity, sustainability in rural areas*

1. Bevezetés

A kulturális örökség és a turizmus közötti kapcsolat az elmúlt évtizedekben a társadalomföldrajzi és turizmuselméleti kutatások egyik kiemelt témájává vált. A kulturális turizmus nem csupán gazdasági tevékenységként értelmezhető, hanem a helyi identitás, a társadalmi kohézió és az örökségmegőrzés eszközeként is (Formádi et al., 2024; Rátz & Michalkó, 2023; Tevely & Behringer, 2024). Ezen belül egyre nagyobb figyelem irányul az etnikai arculatok turisztikai hasznosítására, különösen a nemzetiségi közösségek által fenntartott kulturális gyakorlatok kontextusában (Horváth & Michalkó, 2014). A magyarországi német közösségek – különösen a Dél-Dunántúl térségében – olyan sokrétű kulturális örökséggel rendelkeznek, amely a mindennapi életformától kezdve a tárgyi és szellemi értékeken át a közösségi gyakorlatokig számos dimenzióban jelenik meg.

A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a baranyai sváb falvak etnikai arculata miként válhat a falusi turizmus megkülönböztető és fenntartható erőforrásává. A kutatás középpontjában a nemzetiségi kulturális örökség turisztikai célú hasznosításának lehetőségei, valamint a helyi közösségek identitásmegőrző és gazdasági stratégiái állnak. A szerzők különös figyelmet fordítanak arra, hogy a nemzetiségi turizmus miként járulhat hozzá a demográfiai és gazdasági kihívásokkal küzdő aprófalvas térségek fenntarthatóságához. A vizsgálat során kvalitatív és kvantitatív módszerek kombinációját alkalmazták, beleértve a szakirodalmi elemzést, esettanulmányok készítését, terepi megfigyeléseket, félig strukturált interjúkat helyi szereplőkkel, valamint statisztikai adatok feldolgozását. A kutatás alapját a Baranya vármegyei német nemzetiségű települések kulturális és turisztikai jellemzőinek feltérképezése képezi, különös tekintettel a helyi kezdeményezésekre, rendezvényekre és intézményi struktúrákra.

A tanulmány célja nem csupán a meglévő turisztikai gyakorlatok bemutatása, hanem azok értékelése és fejlesztési lehetőségeinek feltárása is. A szerzők arra keresik a választ, hogy a sváb kulturális örökség miként válhat a vidéki térségek megújulásának motorjává, és milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy a nemzetiségi turizmus hosszú távon is fenntartható és versenyképes maradjon.

2. A nemzetiségi kultúra értelmezése

A 'nemzetiség', azaz a 'kisebbség', vagyis az 'etnikai csoport/etnikum' fogalomkörének máig nem született meg a nemzetközileg elfogadott és használt tudományos meghatározása, hiszen az említett kifejezések egymás szinonimájaként élnek a társadalomtudományi szakirodalomban és a köztudatban. Az ENSZ riportőre, Capotorti (1979) megfogalmazásában a kisebbség olyan csoport, amely az állam többi népességéhez viszonyítva szám szerinti kisebbségben van, és nincs domináns helyzetben, tagjai – bár ugyanazon állam polgárai – a többségtől nyelvük, etnikai hovatartozásuk vagy vallásuk révén különböznek; a csoport saját kultúrája, hagyományai, nyelve és vallása megőrzésére és ápolására irányuló szolidaritás érzéssel rendelkezik, még ha burkolt formában is. Hazánkban a nemzetiség fogalmát a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. tv. 1§ (1) bekezdése pontosan meghatározza,

miszerint Magyarországon nemzetiségnek tekintendő „minden olyan népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul” (2011. évi CLXXIX. törvény Magyarország nemzeti jogairól). A hatályos törvény szerint Magyarországon jelenleg 13 hivatalosan elismert nemzetiség él, amelyek közül a magyarországi német közösség a második legnépesebb.

A kultúra fogalma a latin „colere” igéből ered, melynek jelentése az emberi történelem során folyamatosan változott, alkalmazkodva a társadalmi és gazdasági fejlődéshez (Jones, 2009). Az UNESCO meghatározása szerint a kultúra egy társadalom vagy közösség szellemi, anyagi, intellektuális és érzelmi jellemzőinek összessége, beleértve az életmódot, értékrendet, hagyományokat és hiedelmeket is (UNESCO, 2001). A kultúra és a turizmus szoros kapcsolatban állnak egymással, mivel a turizmus lehetőséget teremt a kulturális értékek közvetítésére és megélésére (Cros & McKercher, 2020). Michalkó & Rátz (2005) megállapítása szerint „a kulturális turizmus legátfogóbb megközelítésében olyan turisztikai termék, amelynek központi eleme a turista legszélesebben értelmezett intellektuális igényeit kielégítő vonzerő. Szűkebb értelemben a kulturális turizmus olyan kulturális motivációval történő utazás, mint például a műemlékek és örökséghelyszínek felkeresése, a fesztiválokra való részvétel, a kiállítás-, múzeum-, színház- vagy koncertlátogatás és a tanulmányút vagy a zarándoklat” (Michalkó & Rátz, 2005: 124–125). A kulturális turizmus hozzájárul a helyi identitás, az örökség és a társadalmi kohézió megerősítéséhez (Zheng, 2023). Emellett fontos szerepet játszik a vidéki térségek fejlődésében és a társadalmi jólét növelésében is (Thang et al., 2023). A kulturális turizmus tehát nem csupán gazdasági tevékenység, hanem a kulturális értékek fenntartható megőrzésének és átadásának eszköze is.

A nemzeti kultúra szoros kapcsolatban áll az örökségturizmussal. Az örökség fogalmának értelmezése meglehetősen szubjektív, hiszen az adott kulturális közösség megítélése, identitása és értékrendszere jelentős mértékben meghatározza, hogy az adott országban, az adott nemzet számára mi számít örökségnek (Pap, 2014). Ennek függvényében örökségi értéknek tekinthető mindaz, amit egy közösség az utókor számára megőrzésre és átadásra érdemesnek tart, legyen akár épület, tárgy, hagyomány vagy szokás (Puczkó & Rátz, 2017).

Egy turisztikai desztináció kulturális szerepvállalását jelentős mértékben meghatározzák a térségben élő nemzetiségekhez kötődő kulturális vonzerők, amelyek hozzájárulnak az identitás megőrzéséhez és a hagyományok újraértelmezéséhez. A nemzeti közösségek által fenntartott kulturális gyakorlatok nemcsak örökségvédelmi szempontból fontosak, hanem a turizmus egy speciális formáját, az etnikai turizmust is életre hívják. Az etnikai turizmus fogalmát Smith (1978) vezette be, amelyet később az egzotikus, bennszülött népek kultúrája iránti érdeklődéssel hozott összefüggésbe (Smith, 2003). Ez a turizmusforma lehetőséget teremt a látogatók számára, hogy autentikus módon ismerjék meg a társadalom kisebbségi csoportjainak életmódját, szokásait és kulturális örökségét.

A magyarországi német nemzetiség turisztikai vizsgálata során Smith (2003) etnikai turizmusra vonatkozó meghatározása nem alkalmazható teljes mértékben, mivel a hazai nemzetiségi kultúrák nem mutatnak olyan radikális eltérést a többségi társadalomtól, mint az egzotikus népcsoportok esetében. A Kárpát-medencében az etnikai alapú turizmus inkább a gyökerek felkeresésére, mintsem az ismeretlen kultúrák felfedezésére irányul (Dövényi, 2016). Ennek értelmében az etnikai turizmus helyett a nemzetiségi turizmus elnevezés a javasolt. Szeidl & Aubert (2020) megfogalmazásában „nemzetiségi turizmus alatt a turisztikai célú utazások azon része értendő, melyek során a turista motivációja az adott desztinációban élő nemzetiségek értékeinek, kultúrájának, hagyományainak a megismerése, továbbá az ezeket bemutató fesztiválokra való részvétel” (Szeidl & Aubert, 2020: 195). A nemzetiségi turizmus keretében vonzerőnek tekinthető minden olyan szellemi vagy épített örökség, amely bemutatja az adott közösség identitását. A magyarországi németekhez kapcsolódó turizmus kiemelkedő térségei közé tartozik többek között a Schwäbische Türkei (Baranya és Tolna vármegye), valamint a Budai-hegység települései (Dövényi, 2016). A nemzetiségi turizmus tehát nemcsak kulturális örökségmegőrző szerepet tölt be, hanem identitáserősítő és közösségépítő funkcióval is bír.

3. A falusi turizmus, mint komplex élménykínálat

3.1. A falusi turizmus lehatárolása

A falusi környezetben történő turizmusforma meghatározása a nemzetközi szakirodalomban sokszínűséget mutat, hiszen találkozhatunk „rural tourism”, „agrotourism” vagy akár „farmtourism” elnevezéssel is. Az eltérő jelentéstartalom az országoként is változó agrárstruktúráktól, a kulturális és történelmi hagyományoktól függ.

Az 1980-as évektől az Európa Tanács kiemelten foglalkozik a vidéki turizmus fejlesztésével, mivel ez enyhítheti a zsúfolt desztinációkban kialakult turistakoncentrációt, miközben segíti a vidéki térségek gazdasági felzárkózását. Az Európa Tanács fejlesztési programjai hangsúlyozzák a helyi szereplők – különösen a szállásadók, vendéglátók és programszervezők – meghatározó szerepét, valamint az együttműködés szükségességét a falusi turizmus sikeres működtetése érdekében. Emellett kiemelik a rurális turizmus sokszínűségét, amely a helyi adottságokhoz és kulturális sajátosságokhoz való alkalmazkodás révén nem egységes, hanem rendkívül változatos formában jelenik meg (Kovács, 2000). A nemzetközi szakirodalom alapján Kovács (2000) a falusi turizmust és szinonim fogalmainak értelmezését két fő kategóriába sorolta. Egyrészt, a bevételmegoszlás szempontjából falusi turizmusról akkor beszélhetünk, ha a turizmusból származó jövedelem döntő hányada a vidéki lakosság körében realizálódik. Másrészt, kínálati oldalról az a turizmusforma tekinthető falusi turizmusnak, amelynek központi eleme a falusi életmódhoz, hagyományokhoz és kultúrához kapcsolódó szolgáltatás- és élménykínálat.

A hazai szakirodalomban a falusi turizmus értelmezése hasonlóan sokrétű, amely a fogalom heterogén természetére utal. Számos kutató vizsgálta a falusi turizmust eltérő aspektusokból, különböző definíciókat alkotva. Csizmadia (1992) szerint a falusi turizmus

olyan jövedelemkiegészítő tevékenység, amely során a faluban élők fő foglalkozásuk mellett jövedelemkiegészítő tevékenységként saját házaikon belül kihasználatlan szálláshelyeiket az üdülés szolgálatába állítják, miközben a település környezeti és társadalmi karaktere megőrzi eredeti formáját, és a mezőgazdasági termelés, állattartás, valamint az ezekhez kapcsolódó ipari tevékenységek továbbra is meghatározó jövedelemforrások maradnak. Michalkó (2004) úgy definiálta a falusi turizmust, mint olyan alternatív turizmusformát, amely a nagyvárosi életformától eltérő, autentikus élményeket kínál, miközben elősegíti a helyi közösségek gazdasági fejlődését. További fontos aspektusa, hogy hozzájárul a helyi kultúra és természeti környezet fenntarthatóságához. A falusi turizmus szűkebb meghatározása a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia értelmében: „a falu komplex idegenforgalmi kínálatának hasznosítása, amely együtt kínálja a falusi életkörülmények, a helyi szokások, a kultúra és – ahol van – a mezőgazdaság adta lehetőségeket. Tágabb értelemben falusi turizmus minden nem gyógy- és üdülőhelyen – ideértve bármely település falusi jellegű településrészeit is – történő vendégfogadás (szállás-, étkezés- és programszolgáltatás) akkor, ha a tevékenység helyszíne, jellege megfelel a falusi turizmus sajátos követelményrendszerének” (Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia, 2005: 48). Szabó (2012) szerint a falusi turizmus a vidéki tájak és települések hagyományait bemutató turisztikai kínálat, amely elsősorban a helyi összefogáson és infrastruktúrán alapszik. Fontos kiemelni, hogy a falusi turizmus fogalma több mint a falusi szállásadás, mivel olyan térségek turizmusát jelenti, ahol a vonzerők szétszórta és önmagukban kevésbé vonzóak a látogatók számára, ahol a lokális közösség összefogása nélkülözhetetlen a fejlődéshez és ahol a turizmusfejlesztés és vidékfejlesztés szinergikus együttműködésre képes (Szabó, 2012; Szabó & Csapó, 2012; Gonda, 2016).

Összegzésként megállapítható, hogy a falusi turizmus olyan turisztikai tevékenység, amelynek középpontjában a vidéki életforma, a helyi kulturális örökség és a természeti környezet áll. Ez a turizmusforma lehetőséget biztosít a látogatók számára a helyi közösségek hagyományainak, gasztronómiai sajátosságainak, kézműves termékeinek megismerésére, valamint a falusi élet mindennapi tevékenységeiben való részvételre. A hazai és nemzetközi definíciók összevetése alapján egyértelműen kirajzolódik a helyi közösségek szerepének kiemelt jelentősége, különösen az identitástudat megőrzése és erősítése szempontjából (Kokkranika & Morrison, 2011; Hall, 2004). Ez azért bír különös jelentőséggel, mert a közösség által fenntartott vidéki életforma, a fenntartható gazdasági gyakorlatok, valamint a kulturális sokszínűség képezik a falusi turizmus alapját, és biztosítják annak hosszú távú fenntarthatóságát.

3.2. A falusi turizmus társadalmi-gazdasági szinergiái és komplex kapcsolatrendszere

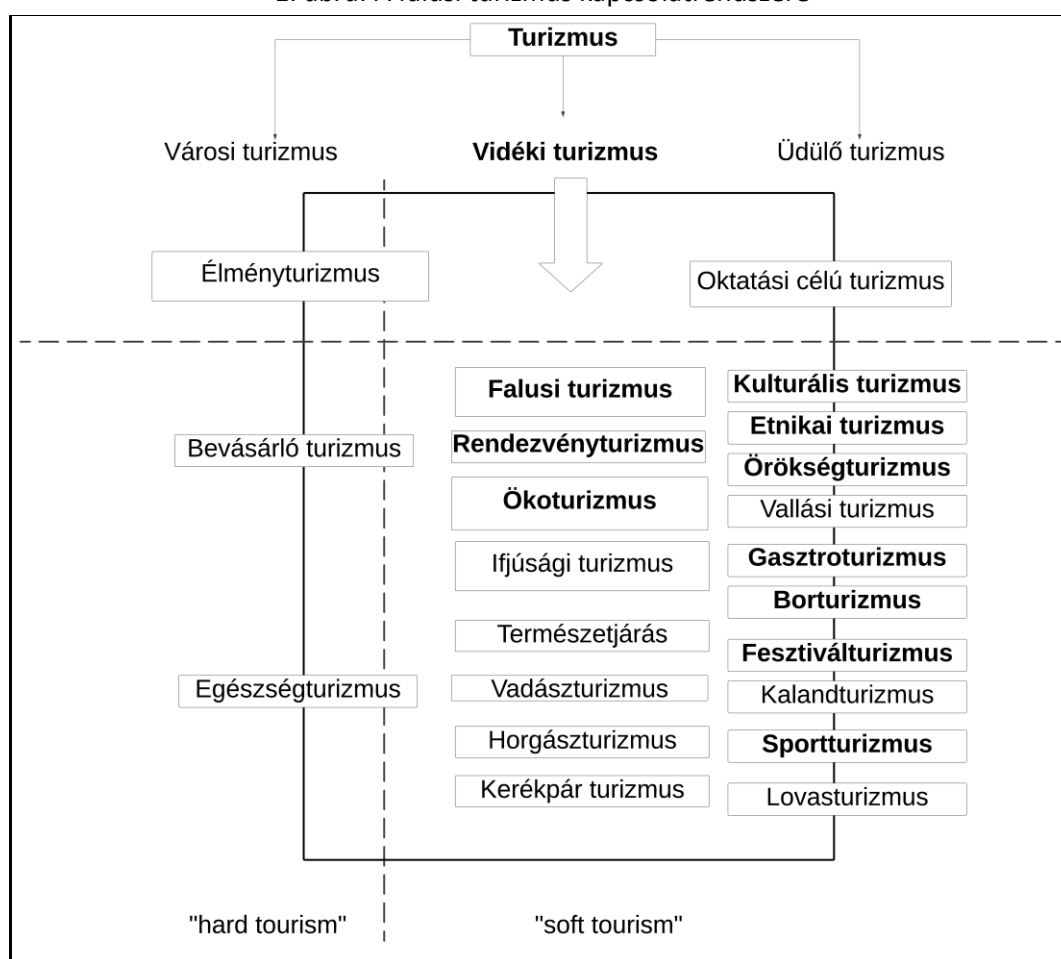
A falusi turizmus összetett jellege révén szoros kapcsolatban áll számos más turisztikai ágazattal, amelyek a vidéki térségek sajátos természeti, gazdasági és kulturális erőforrásaira épülnek (1. ábra). E komplex rendszer részeként értelmezhető az agrárturizmus és a farmturizmus, amelyek lehetőséget biztosítanak a látogatók számára, hogy közvetlen tapasztalatot szerezzenek a mezőgazdasági munkafolyamatokról és a vidéki élet

mindennapjairól. Ezzel szoros összefüggésben jelenik meg az ökoturizmus, amely a természetközeli élményekre, valamint a környezeti fenntarthatóságra helyezi a hangsúlyt.

A vidéki életforma kulturális dimenziója szintén meghatározó: a helyi hagyományok, népművészeti értékek és kulturális örökség bemutatása jelentős szerepet játszik a turisztikai vonzerő kialakításában. A gasztronómiai és borturisztikai kínálat – amely a helyi ételek és italok autentikus élvezetét nyújtja – a vidéki turizmus egyik legnépszerűbb vonzerejévé vált (Bozóky & Zagyi, 2024). E két szegmensre épülve fejlődött ki a rendezvényturizmus, amely a helyi események és ünnepek révén nemcsak a látogatók számát növeli, hanem hozzájárul a közösségi identitás erősítéséhez és a társadalmi kohézió fokozásához (Panyik et al., 2011).

Az aktív turizmus különböző formái – mint például a kerékpáros, horgász- és vadászturizmus – a természet aktív használatát és a szabadidő tartalmas eltöltését helyezik előtérbe. Az 1. ábra továbbá bemutatja a turizmus két alapvető típusát: a „hard tourism” és a „soft tourism” kategóriákat. Előbbi jellemzően nagyobb infrastrukturális és természeti erőforrásokat igényel, például a gyógyturizmus esetében, míg utóbbi a környezeti terhelés minimalizálására és a fenntarthatóság elveire épül, ahogyan azt a kerékpáros vagy ökoturisztikai formák is példázzák.

1. ábra: A falusi turizmus kapcsolatrendszere

Forrás: Kóródi & Lóránt (2019: 34) alapján saját szerkesztés.

4. Német nemzetiségi jelenlét és identitás Baranyában

4.1. A baranyai németiség történeti és társadalmi öröksége

A 18. században Baranya megye jelentős szerepet játszott a német telepesek Magyarországra irányuló betelepítésében. A török hódoltság utáni demográfiai válság következtében az elnéptelenedett területek benépesítése elsődleges célként jelent meg a Habsburg-udvar és a földbirtokos arisztokrácia számára (Szita, 1996). Az első betelepítési hullám III. Károly uralkodása alatt zajlott, főként földesúri magánkezdeményezésre. Baranyában Batthyány Ádám, Savoyai Jenő és Preuner báró szervezésében érkeztek német telepesek többek között Németbólyba, Szentlőrincre, Borjádra, valamint a Püspökség birtokaira (Szentlászló, Geresd, Lak, Óbánya, Püspöknádasd) (Schiling, 1928). A második hullám közvetlen kiváltója a Mária Terézia (1717–1780) által 1763. február 25-én kiadott pátens volt, amelyben felszólította a hétéves háború kiszolgált katonáit, hogy költözzenek át Magyarországra. Az intézkedés a Temesi Bánát térségére irányult, de Mária Terézia a Temesi Bánságot büntetőkolóniává tette, ezért az ide érkező telepesek inkább elkerülték a bánáti földeket. Így vált a második telepítési hullám célpontjává Dél-Magyarország, ahová 1763 és 1773 között 40.000 német érkezett (Bellér, 1981; Manherz, 1998). A telepesek között nagy számban voltak bányászok, kőfaragók, vas- és rézművesek, akik Stájerországból és a Szepességből jöttek. A bevándorlás 1768–1771 között élte a csúcspontját, amikor közel 17.000 német vándorolt el Lotaringiából, Elzászból, Baden-Badenből, Svábföldről és Tirolból. A harmadik hullám II. József 1782-es rendelete alapján indult, amely során a kamara költségén mintegy 7600 család érkezett. A betelepítések eredményeként Baranya német lakossága jelentősen megerősödött, és a „Schwäbische Türkei” központi térségévé vált, ahol a települések lakosságának 67%-a német ajkú volt (Manherz, 1998).

A „Schwäbische Türkei” német falvainak kialakulása többféle településtörténeti mintát követett. Egyes települések teljesen új alapításúak voltak, melyeket az irodalom „anyatelepülésként” említ. Ezek közül kiemelkednek például Kakasd, Tevel és Hács, amelyek gyakran a korábbi határnevek alapján kapták meg végleges helységnevüket. Az állami szervezésű betelepítésekkel párhuzamosan egy belső migrációs folyamat is megfigyelhető volt, amely során a német telepesek fokozatosan beolvadtak a már meglévő, magyar és délszláv lakosságú településekbe. Ez a folyamat jelentős mértékben átalakította az érintett falvak etnikai szerkezetét (Hartmann, 1935). Ennek hátterében egyrészt a vallási ellentétek, másrészt az állami és földesúri ígéretekben szereplő kedvezmények és anyagi támogatások elmaradása, valamint a német öröklési rendszerben meghatározó elsőszülöttségi rend állt.

A 19. század végétől kezdődően a magyar állam fokozatosan szigorította nemzetiségi politikáját, amelynek célja a spontán asszimiláció elősegítése volt. Az 1879-es nemzetiségi törvény különösen a városi lakosságot érintette, míg a falvakban élő német közösségek, mint amilyenek Baranya megyében is megtalálhatók, hosszabb ideig megőrizhették nyelvi és kulturális identitásukat (Manherz, 1998; Szenyéri, 2008). A Schwäbische Türkei területén élő németiség megmaradását nagymértékben elősegítette, hogy a lakosság több mint fele falvakban élt, így kevésbé volt kitéve az állami asszimilációs nyomásnak.

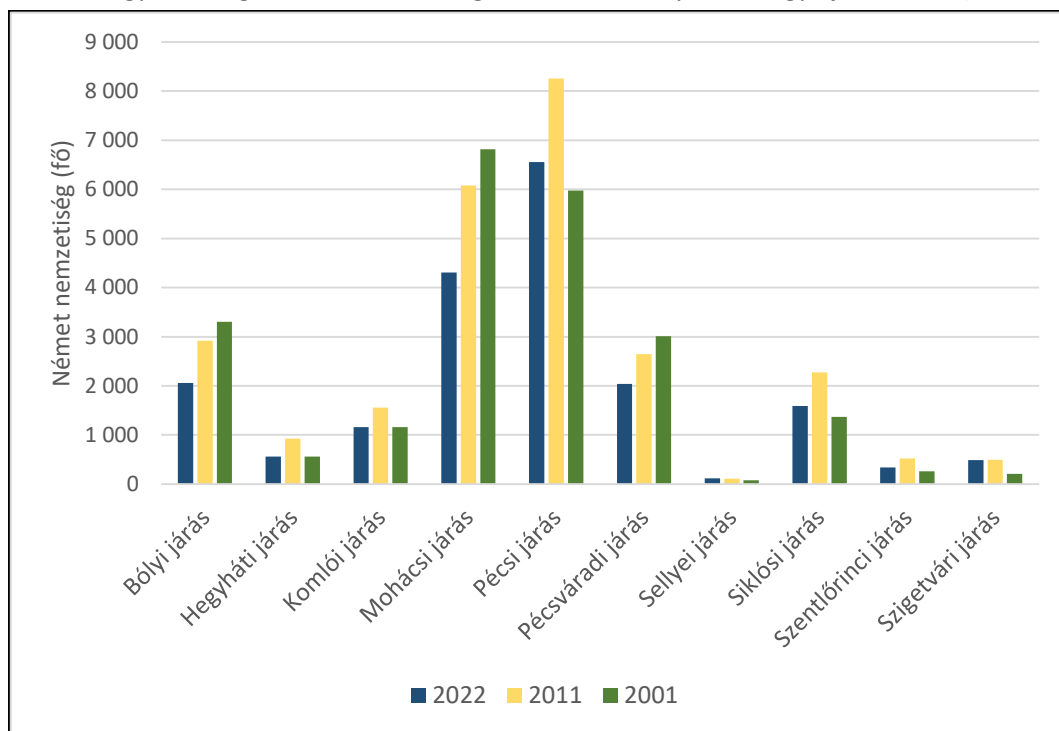
A második világháborút követően a magyarországi németeket súlyos megtorlások érték. Elsőként a Szovjetunióba történő deportálás, ami a 0060. számú parancs alapján 1944. december 22-én kezdődött. Baranya vármegyében Babarc volt az első település, ahonnan elhurcolták a németeket, majd Magyarhertelend, Feked, Pécsvárad, Szederkény és Véménd következett (Bognár, 2009; Miklósi, 2005). A baranyai deportáltak számát Zielbauer (1990) 4143 főre becsülte. Ezután 1945-ban a kollektív bűnhődés jogán elrendelték a magyarországi németek kitelepítését. A kitelepítések során a német lakosságot gyakran előzetes értesítés nélkül, néhány órán belül kényszerítették otthonaik elhagyására, és csak korlátozott mennyiségű személyes holmit vihetek magukkal. A kitelepítetteket a gyűjtőtáborokból marhavagonokban, embertelen körülmények között szállították Németországba. Az első szerelvény 1946. május 26-án Beremendről, a második másnap Magyarbólyból indult. Az 1947-ig tartó több hullámban történő kitelepítés során több mint 23.000 német lakos kényszerül elhagyni szülőföldjét és otthonát. A kitelepítések nemcsak demográfiai, hanem kulturális és gazdasági szempontból is súlyos veszteséget jelentettek Baranya megye számára, hiszen a sváb közösségek évszázadok alatt kialakított társadalmi és gazdasági struktúrái szinte teljesen megsemmisültek.,

A második világháborút követő kitelepítések és vagyonelkobzások súlyos demográfiai és társadalmi következményekkel jártak a Dél-Dunántúl német nemzetiségű lakossága számára. Az 1950-es évektől fokozatosan megindult a kulturális élet újjászerveződése, amelynek első jele a német kulturális szövetség megalakulása volt 1955-ben (Tilkovszky, 1997). A sváb közösségek azonban a homogenitásukat elveszítették, és a német lakosság többnyire kisebbségbe került. A hatvanas évek iparosítása és urbanizációja újabb kihívásokat jelentett, különösen a fiatal generációk elvándorlása révén (Aubert, 1997).

4.2. A német nemzetiség etnikai mintázatai

A német nemzetiségű lakosság területi eloszlása Baranya megye járásaiban az elmúlt két évtizedben számottevő változást mutatott (2. ábra). A 2001 és 2011 közötti időszakban szinte minden járásban növekedés figyelhető meg, különösen a Bólyi és a Pécsvárad járásban, ahol a német közösségek hagyományosan erősek. A Bólyi járásban 2011-re a német nemzetiségűek száma meghaladta a 8000 főt, amely a térség legjelentősebb német etnikai koncentrációjává vált. A 2022-es adatok azonban több járásban enyhe csökkenést jeleznek, ami a természetes fogyás, az elvándorlás és az asszimiláció együttes hatására utalhat. A Pécsvárad járásban a 2011-es csúcs után stagnálás, míg a Mohácsi járásban egyértelmű visszaesés figyelhető meg. A Pécsi, Komlói, Sellyei és Siklói járásokban a német lakosság száma alacsony maradt, és nem mutatott jelentős növekedést egyik vizsgált évben sem. A népszámlálási adatok alapján a német nemzetiségűek aránya továbbra is a kisebb településeken koncentrálódik, ahol a közösségi identitás erősebben megőrződött. Összességében a 2001–2022 közötti időszakban a német nemzetiségű lakosság száma előbb növekedett, majd stabilizálódott vagy enyhén csökkent, ami a nemzetiségi önazonosság változó társadalmi megítélését is tükrözi.

1. ábra: A magyarországi német nemzetiség eloszlása Baranya vármegye járásaiban (2001–2022)

Forrás: KSH Népszámlálás 2022 alapján saját szerkesztés.

A német nemzetiségű lakosság arányának településszintű vizsgálata Baranya megyében jól tükrözi a Schwäbische Türkei történeti és kulturális örökségének területi lenyomatát (1. táblázat). A legmagasabb arányt Ófalu mutatja (63,7%), amely nemcsak etnikai homogenitása, hanem faluképi és építészeti öröksége révén is kiemelkedik, így a német identitás megőrzésének egyik mintaterületként értelmezhető. A 40–49,9%-os kategóriába tartozó települések közül Feked, Óbánya és Pécsdevecser nemcsak jelentős német lakossággal rendelkeznek, hanem aktív turisztikai célpontként is funkcionálnak, ami a nemzetiségi kultúra gazdasági hasznosításának példája. A 30–39,9%-os sávban található Mecseknádasd és Villánykövesd esetében a német örökség és a borászati turizmus szinergiája figyelhető meg, amely a helyi gazdaság diverzifikációját is elősegíti. A 20–29,9%-os kategóriában szereplő Geresdlak és Véménd a német nemzetiségi hagyományok megőrzésében és közösségi rendezvények szervezésében betöltött szerepük révén fontos kulturális erőforrásként értelmezhetők a térségben. A legtöbb település a 10-10,9%-os kategóriába tartozik, ahol külön kiemelhető Bóly és Pécsvárad. A települések kisvárosi központként nemcsak közigazgatási és gazdasági funkciókat látnak el, hanem a környező kisebb települések kulturális és oktatási integrációjában is kulcsszerepet játszanak. E két város infrastrukturális adottságai és intézményhálózata lehetőséget biztosít a német nemzetiségi identitás intézményesített formáinak fenntartására és fejlesztésére.

1. táblázat: A magyarországi német nemzetiség lakosságának aránya Baranya vármegyében (2022)

Németség aránya (%)	Település
60% felett	Ófalu (63,7%)
40% - 49,9%	Baranyaszentgyörgy (43,1%), Feked (42,7%), Pécsdevecser (42,2%), Szűr (42,1%), Óbánya (42%), Fazekasboda (41,2%)
30% - 39,9%	Ivánbattyán (38,1%), Mecseknádasd (37,3%), Liptód (37,1%), Himesháza (36,5%), Nagynyárád (35,6%), Görcsönydoboka (35,3%), Udvar (34,6%), Hásság (34,6%), Pócsa (33,1%), Villánykövesd (33%), Maráza (31,6%), Kisnyárád (30,9%), Palotabozsok (30,7%), Babarc (30,4%), Kiskassa (30%),
20% - 29,9%	Geresdlak (29,1%), Erdősmecske (28,6%), Somberek (28%), Székelyszabar (27%), Véménd (25,8%), Szajk (24,5%), Kisjakabfalva (24,1%), Palkonya (22,1%), Szágy (22,1%), Romonya (21,4%), Szederkény (20,8%), Olasz (20,7%), Lovászhetény (20,5%), Szalatnak (20,3%), Sárok (20,1%),
10% - 19,9%	Töttös (19%), Boldogasszonyfa (18,8%), Máriakéménd (18,2%), Aranyosgadány (17,7%), Újpetre (17,2%), Kisbudmér (17%), Lippó (17%), Bóly (16,5%), Zengővárkony (16,2%), Almamellék (16%), Erdősmárok (15,8%), Borjád (15,8%), Villány (15,6%), Nagypall (15%), Bezedek (14,8%), Bár (14,8%), Márok (14,7%), Hetvehely (14,3%), Monyoród (14,2%), Ivándárda (13,6%), Pereked (13,1%), Dunaszekcső (12,9%), Szebény (12,5%), Pécsvárad (12,3%), Lánycsók (12,1%), Erzsébet (11,9%), Szilágy (11,8%), Gödre (11%), Bikal (10,8%), Vokány (10%), Teklafalu (10%), Abaliget (10%)

Forrás: KSH Népszámlálási adatok 2022 alapján saját szerkesztés.

5. A baranyai etnikai arculatok, mint turisztikai erőforrás jellemzése

Az etnikai arculatok egyre inkább a vidéki turizmus megkülönböztető és fenntartható erőforrásaivá válnak. A baranyai sváb falvak etnikai arculata komplex módon jelenik meg a településképi elemekben, a hagyományos építészetben, a gasztronómiában, valamint a rendezvénykultúrában. E sajátos kulturális jegyek nem csupán identitáshordozó szerepet töltenek be, hanem a térségi turizmusfejlesztés szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bírnak. A sváb közösségek által fenntartott hagyományok – legyen szó mesterségekről, borkultúráról vagy ünnepi szokásokról – olyan autentikus élménykínálatot teremtenek, amely egyre inkább megfelel a kulturális turizmus iránti növekvő keresletnek. A helyi értékek turisztikai hasznosítása ugyanakkor nem öncélú folyamat, hanem szorosan összefonódik a közösségi identitás megerősítésével és a vidéki térségek fenntarthatóságának biztosításával. A baranyai sváb falvak példája jól mutatja, hogy az etnikai örökség nem csupán múltbéli emlék, hanem a jelen gazdasági és társadalmi folyamataiban is aktív szerepet játszó erőforrás.

5.1. Kultúra

A magyarországi német nemzetiség kulturális öröksége szerves része a hazai multikulturális identitásnak. A nemzetiség által létrehozott kulturális intézmények, közösségi terek és programok hozzájárulnak a hagyományok élő megőrzéséhez. Ezek a kezdeményezések nemcsak a múlt értékeinek bemutatását szolgálják, hanem a jelenkori identitásépítés aktív eszközei is. A nemzetiségi kultúra fenntartása különösen fontos a fiatal generációk számára, akik ezeken keresztül kapcsolódhatnak gyökereikhez. A kulturális örökség ápolása így nemcsak emlékezés, hanem közösségformáló és jövőépítő tevékenység is. A hazai sváb kulturális örökség sokszínűségét jól példázza annak turisztikai célú interpretációja és hasznosítása:

- **Múzeum:** Geresdlak kiváló példája annak, hogyan valósulhat meg a helyi kezdeményezésű kiállításokon keresztül a sváb kulturális örökség hiteles és sokoldalú bemutatása. A geresdlaki kiállítások célja a helyi sváb közösség szellemi és tárgyi örökségének méltó bemutatása és megőrzése. A közel 100 népviseletet bemutató Babakiállítás nemcsak a német öltözködési kultúrát és népszokásokat mutatja be, hanem az egykori falusi élet mindennapjait is életképek formájában idézi fel. A kézimunka-kiállítás közel kétszáz egyedi darabján keresztül a 20. század első felének otthoni kultúrájába nyerhetünk betekintést, különös tekintettel a sváb hímzésekre jellemző monogramokra. A kendő- és vállkendő-kiállítás a női népviselet fontos elemeit mutatja be, amelyek az 1970-es évekig a helyi asszonyok mindennapi öltözetének részét képezték. A mézeskalács falu bemutatja a régi falvak településszerkezetét.

- **Tájház:** A mecseknádasdi Német Nemzetiségi Tájház hiteles módon mutatja be a helyi sváb közösség 19–20. századi életmódját és tárgyi kultúráját. A kiállítások között szerepel egy korabeli tisztaszoba, egy rekonstruált szatócsbolt, valamint egy tematikus bemutató a térségre jellemző gerendaépítészet (Fachwerk) hagyományairól.

- **Tanösvény:** A Pécsváradi Német Nemzetiségi Tanösvény hét állomásán keresztül mutatja be a helyi németiség nyolcszáz éves történetét, kulturális sajátosságait és társadalmi beágyazottságát, így fontos oktatási szerepet tölt be a nemzetiségi identitás megismertetésében. A tanösvény tábláit QR-kódok egészítik ki, amelyek segítségével a látogatók korabeli dallamokat és személyes történeteket hallgathatnak meg, ezzel is élményszerűbbé téve a tanulási folyamatot. A kétnyelvű szövegek, gazdag fotóanyag és interaktív feladatlapok révén a tanösvény különösen alkalmas iskolai csoportok és családok számára ismeretbővítő és közösségépítő célokra.

- **Hagyományőrző egyesületek aktív működése:** A Véméendi Hagyományőrző Egyesület több évtizedes múltra visszatekintő tevékenysége révén meghatározó szereplője a magyarországi német nemzetiségi kultúra ápolásának. A néptánc, népzene és népdal területén elért sikereik nemcsak helyi, országos, hanem nemzetközi szinten is elismertek. A közösségi rendezvények és próbák nemcsak a kulturális értékek átadását szolgálják, hanem erősítik a generációk közötti kapcsolatokat is. Az Egyesület közösségformáló erejét jól mutatja, hogy a távolabbi városokban élő fiatalok rendszeresen hazalátogatnak a próbákra, ezáltal erősítve a nemzetiségi identitást és a generációk közötti kulturális kontinuitást.

5.2. Rendezvények

A Dél-Dunántúlon megrendezett német nemzetiségi események jelentős turisztikai potenciállal bírnak, amely túlmutat a kulturális örökség megőrzésén. Ezek a rendezvények – mint például a gasztronómiai fesztiválok, hagyományőrző felvonulások és népzenei találkozók – autentikus élményt kínálnak a látogatóknak, így vonzó célponttá teszik a kisebb településeket is. A turizmus révén generált bevételek hozzájárulnak a falvak gazdasági fenntarthatóságához, különösen a szállásadás, vendéglátás és helyi szolgáltatások területén. A nemzetiségi programok gyakran kétnyelvűek, ami elősegíti a nyelvi örökség fennmaradását és a kulturális sokszínűség társadalmi elfogadását. A látogatók számára kínált élmények – például tradicionális ételek, népviselet, tánc és zene – nemcsak szórakoztatóak, hanem oktató jellegűek is, ezzel növelve az élmény komplexitását.

A nagynyárádi Kékfestő Fesztivál a dél-dunántúli régió egyik kiemelkedő hagyományőrző rendezvénye, amely a kékfestés, mint népi kézműves mesterség bemutatására és népszerűsítésére épül. A fesztivál minden évben július utolsó szombatján kerül megrendezésre, és színes programkínálatával – színpadi produkciók, népzenei és néptánc előadások, valamint kézműves vásárok – vonzza a látogatókat. Kiemelt eleme a kékfestő anyagokból készült ruhabemutató, amely a hagyományos textilkultúra kortárs újraértelmezését is lehetővé teszi. A nyitott kékfestőműhely betekintést nyújt a mesterség technikai folyamataiba, ezáltal oktatási és ismeretterjesztő funkciót is betölt. A rendezvény nemcsak a helyi identitás erősítését szolgálja, hanem jelentős turisztikai vonzerőt is képvisel, amely támogatja a feledésbe merülő mesterség vállalkozásait, miközben hozzájárul a település gazdasági fenntarthatóságához. A fesztivál példája jól mutatja, hogyan válhat egy tradicionális mesterség a kulturális turizmus eszközévé.

5.3. Településkép, településimázs

A településkép, mint a helyi identitás vizuális megnyilvánulása, kiemelt szerepet játszik a vidéki térségek vonzerejében. A hagyományos sváb falukép, amelyet a díszes homlokzatú parasztházak, gondozott porták és egységes utcakép jellemez, nem csupán esztétikai értéket képvisel, hanem komplex kulturális örökségként is értelmezhető. Az ilyen településképek autentikus élményt kínálnak a látogatók számára, akik a városi környezetből kiszakadva a nyugalmat, a hagyományokat és a természetközeli életformát keresik. A településkép hitelessége és egységessége hozzájárul ahhoz, hogy a turisták valódi időutazásként éljék meg a látogatást, miközben a helyi közösség is megerősödik identitásában és gazdasági lehetőségeiben. A turizmus így nem csupán fogyasztója, hanem fenntartója is lehet az épített örökségnek, amennyiben a fejlesztések a helyi értékek tiszteletben tartásával történnek. A sváb falukép tehát nemcsak múltidéző látványosság, hanem élő, fejlődő turisztikai erőforrás, amely a fenntartható és értékalapú turizmus egyik mintapéldája lehet.

A hagyományos sváb parasztházak építészeti sajátosságai kiválóan alkalmassá teszik őket falusi szálláshelyek kialakítására. A falusi szálláshelyek a vidéki turizmus egyik legfontosabb infrastrukturális alapelemei, mivel nemcsak a látogatók elszállásolását biztosítják, hanem a

helyi életforma és kulturális örökség közvetítésének eszközei is. A helyi családok által működtetett vendégházak hozzájárulnak a térségi turisztikai kínálat komplexitásához, miközben elősegítik a gazdasági diverzifikációt és a társadalmi kohézió erősödését. A minőségbiztosítási rendszerek garantálják, hogy a szolgáltatások megfeleljenek a nemzetközi elvárásoknak, ezáltal növelve a vidéki térségek turisztikai versenyképességét. Az egyik legjelentősebb minőségbiztosítási eszköz a falusi szálláshely-minősítési rendszer, amelyet 2011 óta Nemzeti Tanúsító Védjegyként tartanak nyilván. A rendszer célja, hogy a 40/2025. sz. kormányrendelet előírásainak megfelelően biztosítsa a falusi szálláshelyek szolgáltatási színvonalát a szakmai elvárásoknak megfelelően. A 2022-ben bevezetett új besorolási rendszer alapján a vendégházakat 1-től 5 csillagig értékelik, ahol az 5 csillagos kategória a legmagasabb komfortfokozatot és szolgáltatási színvonalat jelöli, beleértve a korszerű felszereltséget, az akadálymentességet és az online jelenlétet is (például: aktív közösségimédia-felület, saját weboldal, online foglalási rendszer).

A „sváb Hollókő” néven emlegetett Feked példamutató módon őrzi építészeti örökségét, különös tekintettel a 18–20. században épült sváb parasztházakra. E házak megőrzése nem csupán esztétikai vagy történeti kérdés, hanem a település identitásának és turisztikai vonzerejének egyik alappillére. A falu vezetése – a helyi önkormányzat, a német nemzetiségi önkormányzat, civil szervezetek és a lakosság együttműködésével – több mint 70 ingatlan homlokzatát újíttotta fel, megőrizve azok eredeti formavilágát. A felújításokhoz szükséges forrásokat külső támogatások bevonásával biztosították, míg az épületek helyi védettség alá helyezése jogi garanciát nyújt a hosszú távú megőrzésre. A 2006-ban elfogadott településrendezési terv szigorú szabályozással védi az épített környezet integritását: a közművezetékek elhelyezését, a homlokzati színezést és a kerítések kialakítását is részletesen szabályozza. E rendelkezések célja a település egységes arculatának fenntartása, amely Feked egyedülálló atmoszféráját biztosítja. A településkép egységessége és a parasztházak katonás rendben való elhelyezkedése skanzenszerű benyomást kelt, ugyanakkor a házak egyedi részletei – mint a vakolatdíszek, tornácoszlopok és színezések – sajátos karaktert kölcsönöznek minden egyes épületnek. Feked példája jól illusztrálja, miként válhat egy kis falu az építészeti örökség megőrzésének és a fenntartható turizmusnak a modelljévé.

5.4. Mesterségek, kreatív turizmus

A német nemzetiséghez kapcsolódó hagyományos mesterségek jelentős turisztikai értéket képviselnek Baranya vármegye kulturális kínálatának gazdagításában. A fafaragás (Ófalu – Wildanger fivérek), a fazekasság (Mecseknádasd - Gradwohl Zsolt, fazekas), a textílkészítés (Nagynyárad – Kékfestő műhely), a hímzés (Geresdlak), a kovácsolás, mézeskalács-készítés (Bóly – Tárnoky mézes), a bútorfestés és szíjgyártás mind-mind olyan tevékenységek, amelyek évszázadokon átívelő hagyományokat őriznek. Ezek a mesterségek nemcsak a helyi identitás részei, hanem élményalapú turisztikai attrakcióként is szolgálnak. A látogatók számára különösen vonzó, ha a mesterségeket interaktív módon, műhelylátogatások vagy kézműves foglalkozások keretében ismerhetik meg. A sváb közösségek által fenntartott tájházak és kézműves műhelyek lehetőséget adnak a turistáknak, hogy testközelből tapasztalják meg a

hagyományos technikákat. A kézzel készült termékek – például faragott dísz tárgyak, kerámiák vagy hímzett textíliák – nemcsak emléktárgyként, hanem a helyi gazdaság támogatásaként is értékesek. A mesterségek bemutatása gyakran kapcsolódik helyi rendezvényekhez, fesztiválokhoz, amelyek tovább növelik a turisztikai vonzerőt. A mesterségek megőrzése és turisztikai hasznosítása elősegíti a kulturális örökség átörökítését a fiatalabb generációk számára.

A sváb lakossághoz köthető hagyományos mesterségek a helyi közösség számára is jelentős kulturális értéket képviselnek, melyek megőrzésére és továbbadására közösségi kezdeményezésként jött létre a nagypalli Régi Mesterségeket Felelevenítő Közhasznú Egyesület. Az egyesület célja olyan kézműves tevékenységek – mint a csuhéfonás, gyékény- és sásfeldolgozás, szövés, viseletkészítés, gyöngyfűzés és bútorfestés – fenntartása, amelyek a sváb hagyományokhoz szorosan kapcsolódnak. Rendszeres kézműves táborok, kiállítások és élő bemutatók szervezésével az egyesület aktívan hozzájárul a térség kulturális turizmusának fejlődéséhez és a hagyományos tudás generációkon átívelő továbbörökítéséhez.

A nagynyárádi kékfestő műhely kiemelkedő példája a hagyományos kézműves mesterségek turisztikai hasznosításának. A kékfestés, mint textilfestő technika, a német nemzetiséghez kötődő iparos hagyományok egyik legjelentősebb ága, amely évszázadokon átívelő tudást közvetít. A műhelyt 1948-ban alapította Sárdi János, aki a mesterséget még a hagyományos sváb kézműves közösségek szellemiségében sajátította el. A családi vállalkozást ma unokája, ifj. Sárdi János vezeti, aki elkötelezetten dolgozik a technológia és a szellemi örökség fennmaradásán, miközben a műhelyt nyitottá tette a látogatók számára is. A műhely különlegessége, hogy a teljes kékfestő munkafolyamatot – a mintázástól a festésen át a szárításig – eredeti, több mint százéves eszközökkel végzik, így a látogatók autentikus környezetben ismerkedhetnek meg a mesterség részleteivel. A látogatók számára nemcsak bemutatókat tartanak, hanem lehetőséget biztosítanak a technika kipróbálására is, valamint megvásárolhatják a helyben készült termékeket. A műhely működése példaértékű a hagyományos mesterségek fenntartható megőrzése tekintetében, mivel egyszerre szolgál kulturális örökségként, oktatási helyszínként és turisztikai attrakcióként. A családi tudás átörökítése és a nyitottság a látogatók felé, hozzájárul a térség kulturális identitásának megerősítéséhez és a helyi gazdaság élénkítéséhez.

5.5. Gasztronómia

A baranyai sváb gasztronómia a magyarországi német nemzetiség egyik legélőbb kulturális öröksége, amely nemcsak a helyi közösségek identitásának része, hanem a térség turisztikai kínálatának is fontos eleme. A sváb konyha egyszerre őrzi a paraszti életmód egyszerűségét és a német nyelvterületről hozott ízek gazdagságát. A hagyományos ételek alapját gyakran a burgonya, a káposzta, a bab, a liszt és a tejtermékek adják, amelyekből tápláló, mégis ízletes fogásokat készítenek. A sváb gasztronómia fontos szerepet játszik a falusi turisztikai szolgáltatások bővítésében, mivel a hagyományos ételek kulturális értéket is közvetítenek. Az interaktív főzőprogramok lehetőséget adnak a látogatóknak, különösen a gyermekeknek, hogy aktívan részt vegyenek a helyi ételek elkészítésében.

Baranya vármegye egyik legismertebb német nemzetiségi ételkülönlegessége a stifolder. A kolbász eredete a Fulda környéki német telepésekhez köthető, akik az 1700-as években hozták magukkal a fűszeres, érlelt kolbászkészítés hagyományát. A stifolder kizárólag sertéshúsból, természetes fűszerekkel készül, füstölés után hónapokig érlelik. A jellegzetes sváb kolbászt szerte a vármegyében készítik, de az egyik legismertebb a fekediek által őrzött receptúra alapján készült stifolder. A termék elérhető helyi és környékbeli üzletekben és piacokon, továbbá a mai vásárlási szokásokhoz igazodva akár online is rendelhető a fekedei termelőktől. A stifolder nemcsak gasztronómiai érték, hanem a sváb identitás szimbóluma is, amelyet a Fekeden évente megrendezett Stifolder Fesztivál népszerűsít.

5.6. Borturizmus, borkultúra

A Dél-Dunántúl sváb falvaiban a német nemzetiség kulturális öröksége szorosan összefonódik a borkultúrával és a borturizmus fejlődésével. A térségben élő sváb közösségek évszázadokon keresztül alakították ki azt a szőlőművelési és borkészítési hagyományt, amely ma is meghatározza a helyi identitást. Villány mára nemcsak Magyarország egyik legismertebb borvidékévé vált, hanem a sváb borkultúra egyik központjává is, ahol a borászatok gyakran családi örökségként működnek. Villánykövesd híres pincésora a német nemzetiségi építészet jegyeit viseli, és autentikus élményt kínál a látogatóknak. A helyi pincészetek kínálata nemcsak a kiváló minőségű borokra épül, hanem a hagyományos sváb vendéglátásra is, amely egyedi élményt nyújt a látogatóknak. A borturizmus fejlődése lehetőséget teremt a német nemzetiségi örökség megőrzésére (építészet, eszközhasználat, sváb nyelv megőrzése) és újraértelmezésére is. A térségben egyre több tematikus túra, borkóstoló és kulturális fesztivál épül a sváb hagyományokra. Ez a kulturális és gazdasági szimbiózis hozzájárul a falvak fenntartható fejlődéséhez, miközben erősíti a helyi közösségek identitását.

A bolyi Emmausz-járás egy húsvét hétfőhöz kötődő, több évszázados múltra visszatekintő sváb népszokás, amely a vallási hagyományokat közösségi ünnepléssel és borkultúrával ötvözi. Ilyenkor a szőlőhegyi présházakhoz nemcsak a helyi és környékbeli lakosok, hanem turisták, családok és baráti társaságok is ellátogatnak, ahol hagyományos sváb ételekkel és borokkal kínálják egymást, ünnepi hangulatban. Az esemény nemcsak a közösségi identitás megerősítését szolgálja, hanem a település egyik legnagyobb turisztikai attrakciójává is vált. A rendezvény kulturális jelentőségét jól mutatja, hogy 2011-ben felkerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére, amely az UNESCO által képviselt értékrendet követve hivatott megőrizni a kiemelkedő hagyományokat és élő közösségi gyakorlatokat. Az Emmausz-járás így nemcsak a szellemi örökség megőrzését segíti elő, hanem hozzájárul Boly és környéke turisztikai fenntarthatóságához is.

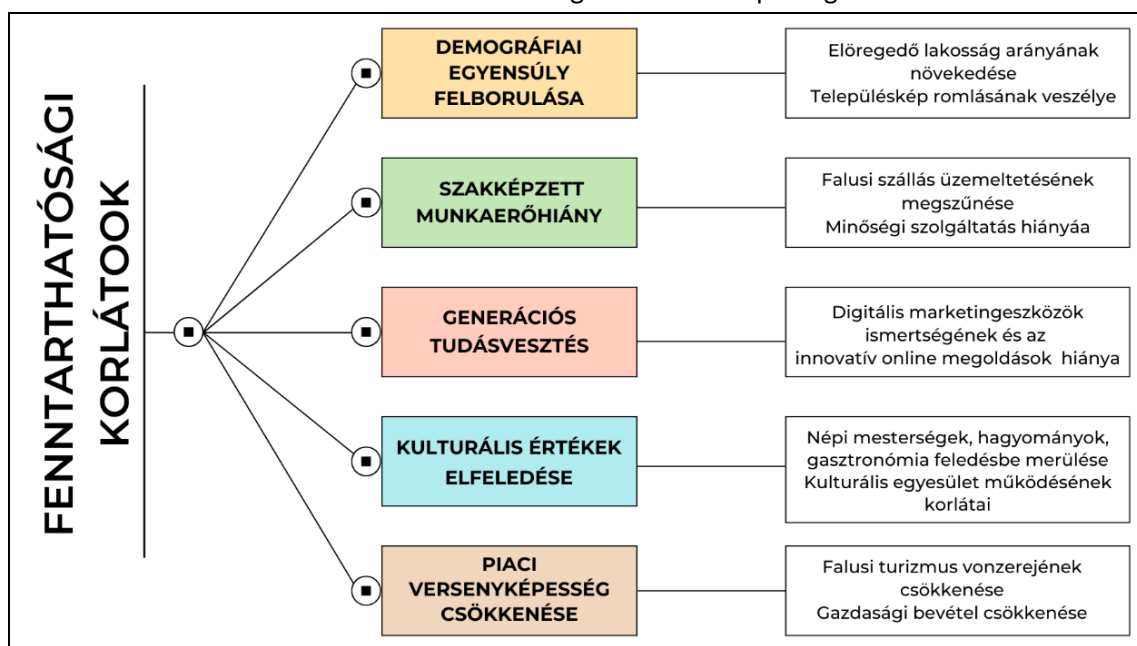
6. A falusi turizmus fenntarthatóságának kihívásai a demográfiai hanyatlás tükrében

A német nemzetiség turisztikai erőforrásainak hasznosítása számos lehetőséget kínál a vidéki térségek gazdasági és kulturális élénkítésére. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a

demográfiai hanyatlás, az elvándorlás és az infrastrukturális hiányosságok komoly korlátokat jelentenek a hosszú távon fenntartható falusi turizmus megvalósításában.

A Dél-Dunántúl vidéki térségeiben az elmúlt évtizedek során jelentős népességcsökkenés figyelhető meg, amelynek háttérében történelmi események, politikai döntések, a falvak funkcióvesztése és a települések szerkezetének átalakulása áll. A jellemzően aprófalvas települések lakossága számottevően megfogyatkozott, különösen a fiatalabb generációk körében, akik a kedvezőbb életfeltételeket kínáló városokba, a fővárosba, illetve külföldre költöztek. Ez a folyamat nem csupán a települések demográfiai szerkezetét alakította át, hanem számos, a helyi turizmust érintő következménnyel is járt (3. ábra).

2. ábra: A vidéki turizmus fenntarthatósági kihívásai a népességcsökkenés tükrében

Forrás: saját szerkesztés.

A fiatalok elvándorlása következtében felborult a demográfiai egyensúly, amely az előregedő lakosság dominanciájához vezetett. Ez a tendencia csökkenti a települések turisztikai vonzerejét, mivel az aktív korosztály hiánya a szolgáltatások szűkülését eredményezi. A népességcsökkenés következtében romlik a településkép is: az elhagyott lakóépületek számának növekedése vizuálisan is kedvezőtlen hatást gyakorol, ami tovább csökkenti a látogatók érdeklődését. A vendéglátóipari egységek száma szintén visszaeshet, mivel a helyi kereslet hiányában ezek gazdaságos működtetése nem biztosított a turisztikai főszezonon kívül (Csapó & Marton, 2010).

A munkaerőhiány különösen érzékenyen érinti a turizmus szektorát, hiszen a fiatal, képzett munkaerő hiánya gátolja a szolgáltatások bővítését és minőségi fejlesztését. Ezzel összefüggésben csökken a turizmusban rejlő innovációs potenciál is, mivel a digitális technológiák alkalmazása – például az online marketing, a közösségi média használata vagy az e-kereskedelmi csatornák kiépítése – jellemzően a fiatalabb generációk kompetenciáihoz kötődik. A generációváltás elmaradása továbbá a kulturális örökség átörökítését is

veszélyezteteti: a helyi mesterségek, hagyományok és népművészeti értékek fennmaradása szorosan összefügg az utánpótlás meglétével. A falusi szálláshelyek – különösen a családi tulajdonban lévő vendégházak és panziók – működtetése is veszélybe kerülhet, amennyiben a fiatalabb generáció nem vállalja át ezek üzemeltetését. A digitális marketingeszközök ismeretének hiánya tovább rontja a helyi turisztikai vállalkozások versenyképességét, különösen a nemzetközi piacon, ahol az innováció és a szolgáltatások minősége meghatározó tényező. A fiatal, kreatív vállalkozók távozása így hosszú távon a globális versenyből való kiszoruláshoz vezethet.

Mindezek ellenére számos település példája azt mutatja, hogy a turizmus célzott fejlesztése képes hozzájárulni a helyi közösségek megerősítéséhez és a települések fennmaradásához. Az olyan intézkedések, mint a szálláshelyek bővítése, rendezvényterek kialakítása, egységes marketingstratégia kidolgozása, tematikus túraútvonalak kijelölése, helyi termékpiacon létrehozása, ökoturisztikai programok fejlesztése, interaktív látogatóközpontok megnyitása vagy hagyományőrző fesztiválok szervezése, mind hozzájárulhatnak a turisztikai kínálat bővítéséhez és a közösségi identitás erősítéséhez. Ugyanakkor a fejlesztések sikerességét korlátozhatja az infrastrukturális elmaradottság és a szükséges anyagi források hiánya. Ennek ellenére több esetben megfigyelhető, hogy a helyi lakosság – gyakran az elvándorolt, de a közösséghez továbbra is kötődő személyekkel együttműködve – felismerte a falusi és kulturális turizmusban rejlő lehetőségeket, és ezek révén új funkciókat társított a hagyományos örökségi elemekhez.

7. Konklúzió

A kutatás eredményei megerősítik, hogy a baranyai sváb falvak etnikai arculata jelentős turisztikai erőforrásként értelmezhető, amely nemcsak kulturális, hanem gazdasági és társadalmi szempontból is hozzájárul a vidéki térségek fenntarthatóságához. A nemzetiségi örökség, olyan autentikus élménykínálatot biztosít, amely megfelel a kulturális turizmus iránti növekvő keresletnek. Ugyanakkor a térség turisztikai potenciáljának kiaknázása számos kihívással szembesül, különösen a demográfiai hanyatlás, az elvándorlás és az infrastrukturális hiányosságok tekintetében.

A fenntartható fejlődés érdekében elengedhetetlen az alapvető infrastruktúra fejlesztése, különösen a közlekedési kapcsolatok, a digitális elérhetőség és a turisztikai szolgáltatások terén. A népességcsökkenés megállítása érdekében célzott programokra van szükség, amelyek ösztönzik a fiatalok helyben maradását vagy visszatérését, például vállalkozásindítási támogatások, lakhatási kedvezmények és közösségi terek fejlesztése révén. A generációs tudásvesztés megelőzése érdekében kiemelt figyelmet kell fordítani a hagyományos mesterségek és kulturális gyakorlatok dokumentálására, oktatására és közösségi átörökítésére. A pályázati források elérhetőségének és volumenének növelése kulcsfontosságú a helyi kezdeményezések megvalósításához, különösen a kulturális egyesületek, civil szervezetek és önkormányzatok számára. A szereplők közötti kapcsolatépítés – például klaszterek, hálózatok és együttműködési platformok erősítése – elősegíti a tudásmegosztást, a közös marketinget és a térségi szintű stratégiai tervezést. A

kulturális egyesületek támogatása nemcsak a rendezvényszervezés és hagyományőrzés szempontjából fontos, hanem a közösségi identitás fenntartásának és megerősítésének alapfeltétele is.

Összességében a sváb kulturális örökség turisztikai hasznosítása nemcsak lehetőség, hanem felelősség is: a helyi közösségek, szakpolitikai döntéshozók és fejlesztési szereplők közös munkája szükséges ahhoz, hogy e térségek hosszú távon is élhetőek, vonzóak és gazdaságilag stabilak maradjanak. A kutatás eredményei alapján javasolt intézkedések hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a nemzetiségi turizmus ne csupán kulturális értékmegőrző, hanem innovatív és fenntartható térségfejlesztési eszközzé váljon.

Irodalomjegyzék

- Aubert, A. (1997). Die auswirkungen der Industrialisierung und des Systemwechsels auf die Siedlungs- und Lebensformen der Deutschen in Südosttransdanubien. In: Fata, M. (Hg.) *Die Schwäbische Türkei, Lebensformen der Ethnien in Südwestungarn*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, pp. 159–184.
- Bellér, B. (1981). *A magyarországi németek rövid története*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Bognár, Z. (2009). Malenkij robot, avagy a polgári lakosság tömeges elhurcolása Magyarországról szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45-ban, különös tekintettel a németként deportáltakra. In: „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” *Német és magyar polgári lakosok deportálása „Malenkij robot”-ra a sztálini lágererekbe 1944/45-1955*. Pécs: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre.
- Bozóky, A. & Zagyi, N. (2024). A Pécs–Villány turisztikai fejlesztési térség tematikus sétái: Elemzés és fejlesztési javaslatok. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (4): 79–104. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.04.04
- Capotorti, F. (1979). *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. New York: United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/10387?v=pdf/>
- Cros, H. & McKercher, B. (2020). *Cultural tourism*. London: Routledge.
- Csapó, J. & Marton, G. (2010). Potential and Reality: Tourism Development as a Possible Source of Regional Management in the Drava Area, Hungary. *Geographica Timisiensis*, 19 (1): 89–98.
- Csizmadia, L. (1992). *Falusi turizmus – környezetbarát turizmus oktatási összefüggései*. Budapest: Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző.
- Dövényi, Z. (2016). *A Kárpát-medence földrajza*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Formádi, K., Kővári, E., & Banász, Zs. (2024). Úton a fenntarthatóság felé? Négy Európa Kulturális Főváros ifjúságának környezeti attitűdje. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (1): 40–61. DOI: 10.15170/TVT.2024.09.01.03
- Gonda, T. (2016). *A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Hall, D. (2004). Rural Tourism Development in Southeastern Europe: Transition and the Search for Sustainability. *International Journal of Tourism Research*, 6 (3): 165–176. DOI: 10.1002/jtr.482
- Hartmann, R. (1935). *Die Schwäbische Türkei im 18. Jahrhundert*. Budapest: Dunántúl.
- Horváth, A. & Michalkó, G. (2014). Az etnicitás turizmusföldrajzi értelmezése erdélyi példákon keresztül. *Földrajzi Közlemények*, 138 (2): 150–160.
- Jones, R. (2009). Heritage and Culture. In: Kitchen, R. & Thrift, N. (eds.) *International Encyclopedia of Human Geography* 2, pp. 98–103.
- Kokkránika, J. & Morrison, A. (2011). Community Networks and Sustainable Livelihoods in Tourism: The Role of Entrepreneurial Innovation. *Tourism Planning & Development*, 8 (2): 137–156. DOI: 10.1080/21568316.2011.573914
- Kóródi, M. & Lóránt, D. (2019). The Uniqueness of the Hungarian Rural Tourism Supply. *Journal of Tourism and Services*, 10 (19): 24–39. DOI: 10.29036/jots.v10i19.93
- Kovács, D. (2000). "Falusi és vidéki turizmus" értelmezések a nemzetközi irodalomban. *A falu*, 15 (1): 52–59.
- Manherz, K. (1998). *A magyarországi németek*. Budapest: Útmutató Kiadó.
- Michalkó, G. & Rátz, T. (2005). A kulturális turizmus élmény-gazdagságtani szempontjai. In: Glatz, F. (szerk.) *A magyar városok kulturális gazdasága, Magyarország az ezredfordulón Stratégiai Tanulmányok*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, pp. 123–141.
- Michalkó, G. (2004). *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
- Miklósi, K. (2005). *Málenkij robot (1945-1947) – Holocaust orosz módra*. Budapest: Szerzői kiadás.
- Panyik, E., Costa, C., & Rátz, T. (2011). Implementing Integrated Rural Tourism: An Event-Based Approach. *Tourism Geographies*, 13 (3): 435–440. DOI: 10.1016/j.tourman.2011.01.009
- Pap, Á. (2014). *Az épített örökség és a helyi identitás kapcsolatának cselekvőközpontú földrajzi vizsgálata budapesti mintaterületeken*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék.
- Puczkó, L. & Rátz, T. (2017). *Az attrakciótól az élményig*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Rázt, T. & Michalkó, G. (2023). A turisztikai blogok szerepe az Európa Kulturális Fővárosa címmel rendelkező desztinációk „jó helyé” válásában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8 (1): 57–76.
DOI: 10.15170/TVT.2023.08.01.04
- Schiling, R. (1928). Ansiedlung der Deutschen in Rumpfungarn. In: Bleyer, J. (Hg). *Das Deutschtum un Rumpfungarn*. Budapest: Verlag des Sonntagsblattes, pp. 57–64, 69–75.
- Smith, V. L. (ed.). (1978). *Hosts and guests: The anthropology of tourism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Smith, M. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. New York: Routledge.
- Szabó, G. (2012). A vidéki turizmus Magyarországon. In: Aubert, A. (szerk.) *Magyarország Idegenforgalma: Szakkönyv és atlasz*. Budapest: Cartographia Kft., pp. 38–41.
- Szabó, G. & Csapó, J. (2012). A vidéki turizmus helyzete és perspektívái a Dél-Dunántúlon. In: Nyári, D (szerk.) *Kockázat - Konfliktus - Kihívás: A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmányai*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, TTK, Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, pp. 768–777.
- Szeidl, K. & Aubert, A. (2020). The opportunities for function expansion of the German traditional country houses in Hungary (traditional country houses exploitation model). In: Aubert, A., Mókusné Pálfi, A., & Nod, G. (szerk.) *Esettanulmányok a Dél-Dunántúli Turisztikai Régióból*. Pécs: PTE TTK FFI Turizmus Tanszék, pp. 192–203.
- Szenyéri, Z. (2008). *Honfoglalás – Kiűzés – Megmaradás. Fejezetek a dél-dunántúli németiség történetéből (1700–2007)*. Dombóvár: Dombóvári Német Kisebbségi Önkormányzat.
- Szita, L. (1996). A németek bevándorlása Magyarországra a 18. században és szerepük az országépítésben. In: *A magyarországi németek hozzájárulása a közös haza építéséhez. Tudományos tanácskozás az elűzés 50. évfordulóján*. Budapest: Országos Német Önkormányzat.
- Thang, C. C., Qin, S., & Dain, X. Y. (2023). A review and prospect of China's rural revitalization research from the perspective of culture and tourism. *Progress in Geography*, 42 (8): 1437–1452.
DOI: 10.18306/dlxjz.2023.08.001
- Tevelly, I. & Behringer, Zs. (2024). Látogatói élmény és fenntarthatóság a kulturális és örökségturizmusban. In: Resperger, R., Széles, Zs., & Tóth, B. (szerk.) *Fenntarthatósági átmenet – innovációs ökoszisztémák – digitális megoldások. Konferenciakötet*. Sopron: Soproni Egyetem, pp. 187–201.
DOI: 10.35511/978-963-334-550-4-s3-6
- Tilkovszky, L. (1997). *A német nemzetiség- magyar hazafiság (Tanulmányok a magyarországi németiség történetéből)*. Pécs: JPTE TK Kiadó Irodája.
- Zheng, Q. (2023). Digital cultural tourism: Progress and a proposed framework for future research. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 28 (3): 234–253. DOI: 10.1080/10941665.2023.2217958
- Zielbauer, Gy. (1990). *A magyarországi németek elhurcolása 1944/45. A kollektív büntetés első állomása*. Budapest: Magyarországi Németek Szövetsége.

Online források

- Nagynyárádi Képfestő Műhely. <http://www.nagynyaradikekfesto.hu/>
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005–2013. Magyar Turisztikai Hivatal. <https://2010-2014.kormany.hu/download/4/5c/20000/NemzetiTurizmusfejlesztésiStrategia.pdf>
- Fekedi stifolder 1720–2017. Trabert Hof. <https://fekedistifolder.hu/hu/>
- KSH Népszámlálás 2022. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/>
2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-179-00-00>
- Településrendezés. Feked. A magyarországi német építészet gyöngyszeme.
<https://www.feked.hu/hu/onkormanyzat/telepulesrendezes/>
- UNESCO (2001). Universal Declaration on Cultural Diversity
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/culturaldiversity.aspx>